

ВІДГУК
офіційного опонента

на дисертацію Панчука Олександра Юхимовича „Наукове обґрунтування теоретичних та методичних основ гігієнічної діагностики професійної придатності студентів закладів медичної освіти (на прикладі стоматологічних спеціальностей)”, що представлена на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук за спеціальністю „14.02.01 - гігієна та професійна патологія”

Актуальність обраної теми. В центрі дисертаційного дослідження Панчука Олександра Юхимовича „Наукове обґрунтування теоретичних та методичних основ гігієнічної діагностики професійної придатності студентів закладів медичної освіти (на прикладі стоматологічних спеціальностей)”, що представлено на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук за спеціальністю „14.02.01 - гігієна та професійна патологія”, перебуває надзвичайно широкий пласт питань, які спрямовані на розв’язання цілого ряду проблем, серед яких окремо потрібно виділити: по-перше, проблеми профорієнтаційного змісту, по-друге, проблеми психогієни сучасної молоді, по-третє, проблеми профілактичної медицини граничних станів.

Дійсно, як засвідчує дослідницький досвід і українських гігієнічних шкіл (передусім, Київської, Харківської, Вінницької тощо), і достатньо цікаві напрацювання зарубіжних науковців з питань щодо вивчення загальних закономірностей процесів формування соматичного і психічного здоров'я, соціальні та економічні негаразди, властиві для такої держави, як Україна, що спостерігаються впродовж останніх десятиліть, негативно впливають на стан соматичного і психічного здоров'я молоді, являють собою суттєві фактори ризику його подальшого погіршення. Відомо, що саме психоемоційна сфера людини є тією ланкою індивідууму, яка в першу чергу реагує у відповідь на негативні зміни у стані довкілля та соціальному і професійному середовищі. Саме вона однією із найперших зазнає уражень внаслідок впливу несприятливих психотравмуючих чинників. Це своєрідний форпост нашого організму, який визначає перебування організму людини на певній межі, у певному граничному за своїм змістом донологічному стані, стані, який може надзвичайно швидко перейти у патологічний, формуючи певні патологічні прояви, нозології, і, що надзвичайно важливо, негативно впливаючи на процеси соціального становлення, вироблення індивідуального стилю життя, рівень професійної придатності дівчат і юнаків, які засвоюють певний фах.

Необхідно підкреслити і те, що обраний автором контингент досліджуваних осіб, а саме: студентська молодь, у силу своїх вікових фізіологічних особливостей здатний надзвичайно гостро, і досить часто неадекватно реагувати у відповідь на вплив зовнішніх подразників соціально-, навчально- або професійно-обумовленого характеру, суттєво викривлюючи при цьому перебіг природних тенденцій формування адаптаційних ресурсів та професійної придатності дівчат і юнаків, які навчаються.

На цих положеннях й ґрунтується мета дисертаційної роботи Панчука О.Ю.,

яка полягає у визначенні теоретичних та методичних основ гігієнічної діагностики професійної придатності студентів закладів медичної освіти (на прикладі основних стоматологічних спеціальностей).

Загалом потрібно відзначити, що проблеми пошуку адекватних і об'єктивних систем гігієнічної діагностики та прогностичної оцінки, розроблення заходів і методів психофізіологічної реабілітації та психогігієнічної корекції професійної придатності студентів, які здобувають певний фах, беззаперечно, знаходяться в центрі уваги сучасних наукових досліджень у галузі гігієни, передусім гігієни дітей, підлітків і молоді та гігієни праці, психології та педагогіки вищої школи. Це відзначає і той факт, що багато практичних положень, направлених на імплементацію Закону про вищу освіту, прийнятого декілька років тому, вимагають подальших наукових напрацювань, накопичення наукового досвіду об'єктивного вирішення питань, які постають перед фахівцями, та їх корекції, виходячи із глибинної суті виявлених проблем. Саме тому найактуальнішими у галузі гігієнічного забезпечення професійної орієнтації дітей, підлітків та молоді, університетської гігієни, медицини праці є питання, пов'язані із визначенням закономірностей перебігу процесів формування значимих з професійної точки зору психофізіологічних функцій, особливостей особистості та адаптаційних можливостей організму дівчат і юнаків на різних етапах засвоєння навчальних умінь і навичок та професійної підготовки, виділення прогностичних критеріїв оцінки особливостей професійної адаптації, розроблення підходів, спрямованих на об'єктивізацію процесів імовірнісного передбачення рівня майбутньої професійної успішності та професійної перспективності.

Проте, незважаючи на визнання необхідності збереження здоров'я в ході навчання, цілісна за своїм змістовним наповненням система оцінки ефективності здоров'язберігаючої діяльності загалом та формування професійної придатності зокрема в нашій країні практично відсутня, а питання щодо створення концептуальних моделей відповідної діяльності освітніх закладів різного рівня у цьому напрямку залишаються відкритими та невирішеними. Тому в структурі сучасних перспективних технологій, спрямованих на проведення комплексної оцінки функціональних можливостей організму студентської молоді, важливе місце належить науковим технологіям гігієнічної діагностики окремих корелят психічного і соматичного здоров'я осіб, які навчаються, що становить систему дій, котрі мають на меті виявлення порушень психофізіологічної і психічної адаптації, встановлення залежності між умовами виконання професійної діяльності та станом здоров'я студентства.

Більше того, ураховуючи той факт, що професійна підготовка працівників будь-якої галузі, не є виключенням і галузь охорони здоров'я та, зокрема стоматологічний її напрям, передбачає не лише формування певної системи знань, умінь і навичок, але й повинна забезпечувати розвиток специфічних рис та особливостей особистості, які повністю відповідають вимогам майбутньої професійної діяльності, підхід, заснований на вивченні проблем пошуку, визначення та удосконалення внутрішніх ресурсів організму щодо подолання імовірних негараздів і невпинного формування специфічних професійно-значимих характеристик особистості, слід вважати перспективним та доцільним.

В той же час, звертає на себе увагу той факт, що в теперішній час практично відсутні адекватні реаліям гігієнічної науки дані об'єктивної оцінки особливостей організації трудового процесу та умов праці лікарів-стоматологів в ході використання новітніх технологій лікування, не розроблені психофізіограми і психограми професійної діяльності за основними стоматологічними спеціальностями, відсутні дані комплексної гігієнічної оцінки процесів формування професійно-значимих психофізіологічних функцій та особливостей особистості, які забезпечують високий рівень професійної успішності студентів, котрі засвоюють стоматологічні спеціальності, не розроблений комплекс заходів психогігієнічної корекції професійної адаптації і запобігання виникнення несприятливих змін у психофізіологічному стані організму сучасних студентів.

Таким чином, в центрі дисертації, що представлена на офіційний захист, знаходиться широке коло проблем, ефективне вирішення яких має важливе наукове, теоретичне і практичне значення, дозволить суттєво підвищити ступінь ефективності медичної та психогігієнічної допомоги студентській молоді. Отже, тема наукового дослідження має усі необхідні для робіт подібного плану ознаки вагомої актуальності, своєчасності та доцільності.

Надзвичайно високу актуальність дисертації чітко підкреслює її тісний зв'язок з науковими роботами Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова „Розробка сучасних методів оцінки та прогнозування здоров'я дітей, підлітків і молоді та наукове обґрунтування заходів психофізіологічної та психогігієнічної корекції функціонального стану, особливостей особистості, адаптаційних можливостей та професійної придатності учнів і студентів” (№ Державної реєстрації 0110U001749) та „Фізіолого-гігієнічна оцінка особливостей адаптації дітей, підлітків і молоді до умов навчання в сучасних закладах освіти та наукові основи університетської гігієни: профорієнтаційні аспекти, проблеми запровадження здоров'язберігаючих технологій та створення превентивного освітнього середовища” (№ Державної реєстрації 0116U000038), а також пряме входження проблематики дослідження до кола пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року в галузі створення стандартів і технологій здорового способу життя та розв'язання проблем розвитку особистості, які мають вагому державну вартість.

Наукова новизна, теоретична цінність та практична значимість дисертації. Використання у дисертаційному дослідженні сучасної гігієнічної (слід окремо підкреслити саме гігієнічної!) методології до оцінки адаптаційних процесів, які відбуваються під час професійного становлення молоді, що перебуває в умовах вищого медичного навчального закладу, а також цілком адекватного відповідно до завдань дослідження арсеналу окремих методик, надзвичайно глибокий авторський аналіз даних, які одержані самостійно, а також критичний аналіз результатів, одержаних науковими попередниками, дозволив дисертанту досягти у своєму дослідженні безумовної наукової новизни, що стосується встановлення невідомих раніше закономірностей формування високої професійної придатності студентів та наукового обґрунтування теоретичних і методичних основ її всебічної гігієнічної діагностики та прогностичної оцінки, здійснення поглибленої психофізіографічної і психографічної професіографічної

оцінки трудового процесу за основними стоматологічними спеціальностями (терапевтична стоматологія, хірургічна стоматологія, ортопедична стоматологія, ортодонція, дитяча терапевтична і хірургічна стоматологія), які обумовлюють високий рівень професійної компетентності фахівців, а також наукового обґрунтування методики комплексної бальної оцінки особливостей перебігу професійної адаптації і формування високої професійної придатності студентів, що здобувають стоматологічний фах у закладах медичної освіти. Ці положення визначають і наукову новизну роботи, і її непересічний, цілком новітній зміст.

Теоретичне значення дисертації пов'язане із суттєвим розширенням існуючих уявлень про особливості процесів розвитку професійно-значимих психофізіологічних функцій і особливостей особистості дівчат і юнаків, які здобувають стоматологічний фах, та процеси формування високої професійної придатності студентської молоді ще на етапі навчання у вищому медичному навчальному закладі, обґрунтуванням методології проведення наукових досліджень, спрямованих на виявлення донозологічних зрушень у стані здоров'я та у перебігу адаптаційних процесів, що безпосередньо можуть справляти (і справляють!) негативний вплив на процеси формування професійної придатності сучасних студентів, які засвоюють основні стоматологічні спеціальності.

Беззаперечне практичне значення одержаних автором результатів відзначає той факт, що в дослідженні вперше розроблені та впроваджені у практичну діяльність закладів освіти методика комплексної бальної оцінки особливостей перебігу професійної адаптації та формування високої професійної придатності студентів, які здобувають стоматологічний фах у закладах медичної освіти, а також комплекс заходів, направлених на оптимізацію професійного навчання, психогігієнічну корекцію перебігу професійної адаптації і запобігання виникнення несприятливих змін у психофізіологічному стані організму майбутніх лікарів-стоматологів на етапі навчання у вищому медичному навчальному закладі, які мають суттєві перспективи щодо їх подальшого застосування у практиці сучасної профілактичної медицини.

Під час проведення аналізу основних положень дисертації, які визначають його наукову новизну, теоретичну і практичну значимість, необхідно підкреслити і той факт, що кожне із провідних положень наукового дослідження, винесених на офіційний захист, привертає на себе увагу використанням системного підходу до визначення провідних тенденцій змін з боку показників функціонального стану і особливостей особистості студентів, об'єктивним характером узагальнення одержаних експериментальних даних, а також цілком адекватним, виходячи з головних завдань роботи, та багатобічним застосуванням математико-статистичного апарату. Отже, за сукупністю критеріальних ознак дисертація, без будь-яких сумнівів, відзначається широтою наукових тлумачень і науково-практичних напрацювань, які мають завершений, сучасний та, незаперечно, новітній характер.

В ході оцінки прикладного рівня дисертаційної роботи не можна не обійти увагою і надзвичайно суттєвий рівень впроваджень її основних результатів. Так, автор використав матеріали проведених досліджень під час підготовки та видання методичних рекомендацій „Комплексна оцінка особливостей перебігу професійної

адаптації і формування високої професійної придатності студентів, які здобувають стоматологічний фах у закладах вищої медичної освіти” та інформаційного листа „Психогігієнічні принципи ефективного використання здоров’язберігаючих технологій у вищих навчальних закладах”. Основні наукові положення роботи впроваджені і в навчальну, і в науково-практичну діяльність цілого ряду кафедр вищих навчальних закладів та лабораторій наукових установ України. Зокрема, основні напрацювання здобувача впроваджені в навчальний процес кафедр загальної гігієни та екології, соціальної медицини та організації охорони здоров’я, нормальної фізіології, медичної психології та психіатрії, терапевтичної стоматології Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова, кафедр гігієни та екології № 1 і № 2 Харківського національного медичного університету, кафедр гігієни та екології № 3 і № 4 Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця, кафедри загальної гігієни з екологією Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького, кафедри гігієни та екології ДВНЗ “Івано-Франківський національний медичний університет”, кафедри гігієни та екології ВДНЗУ “Буковинський державний медичний університет”, кафедр загальної гігієни та гігієни і екології ДЗ “Дніпропетровська медична академія”, кафедри загальної гігієни та екології ВДНЗУ “Українська медична стоматологічна академія”, кафедри загальної гігієни та екології Запорізького державного медичного університету, кафедри медицини праці, психофізіології та медичної екології Національної медичної академії післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика, кафедри медико-біологічних основ фізичної культури Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка, у практичну діяльність ДУ “Інститут громадського здоров’я ім. О.М. Марзєєва НАМН України”, ДУ “Інститут охорони здоров’я дітей ті підлітків НАМН України” та науково-дослідного центру Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова тощо.

Ступінь обґрунтованості наукових положень дисертації висновків та їх достовірність. Дисертація Панчука Олександра Юхимовича побудована відповідно до чинних, на сьогоднішній день, вимог та складається із анотацій українською і англійською мовами, переліку публікацій здобувача, змісту, вступу, розділів, що присвячені огляду літератури та обґрунтуванню програми, цільової структури і головних методів досліджень, 8 розділів власних досліджень, аналізу та узагальнення одержаних результатів, висновків, списку літератури, а також ряду додатків. Обсяг основного тексту дисертації складає 306 сторінок, робота має 68 таблиць і 77 рисунків.

В центрі аналітичного огляду літератури (розділ 1), що представлений, перебувають питання відносно визначення сучасних проблем формування високої професійної придатності і збереження здоров’я студентів, які здобувають стоматологічний фах, за умов використання новітніх технологій діагностики, лікування та профілактики. Зокрема, автором розглянута система формування професійної придатності, що існує в теперішній час, та гігієнічні проблеми оптимізації профорієнтаційної діяльності у вищих медичних навчальних закладах в ході підготовки лікарів стоматологічного профілю, виявлені особливості організації трудового процесу в умовах використання новітніх технологій та проблеми

формування здоров'я і професійної придатності лікарів-стоматологів, визначені провідні проблеми гігієнічної діагностики професійної придатності студентської молоді, яка здобуває стоматологічний фах. Підкреслено, що розглядаючи проблеми гігієнічної та психогігієнічної діагностики професійної придатності, пріоритетними є саме питання проведення гігієнічної донозологічної діагностики, провідними рисами застосування якої слід вважати простоту реалізації, надійність та відтворюваність одержаних результатів, а також високий рівень їх інформативності на підставі урахування особливостей морфофункціонального стану організму, запровадження адаптаційно-орієнтованого підходу до оцінки донозологічних зрушень та порушень перебігу процесів формування професійної придатності.

Крім того, обов'язковим є реалізація наукових принципів та прикладних засад ефективного здійснення психогігієнічної діагностики, яка цілком відповідає основним положенням доказової медицини: запровадження комплексного підходу до вивчення психофізіологічних функцій і особливостей особистості, об'єктивізація та змістовне наповнення методик, що застосовуються, забезпечення надійності і валідності виконуваних діагностичних прийомів та системний характер їх реалізації, урахування біоетичних принципів оцінки стану здоров'я та розроблення ефективних здоров'язберігаючих технологій. Їх адекватна практична інтерпретація дозволяє визначити головні за своїм змістовним наповненням шляхи підвищення об'єктивності кількісної та якісної оцінки стану здоров'я, адаптаційних можливостей і функціональних ресурсів організму, професійної придатності і професійної перспективності людини на підставі застосування індивідуалізованого підходу до оцінки його провідних корелят шляхом використання інтегральних критеріїв оцінки процесів формування морфофункціонального стану, психофізіологічних функцій і особливостей особистості. Надзвичайно важливим потрібно визнати те, що наведені дані дозволили авторів визначити не лише стан проблеми, яка вивчалась, але й виявити найбільш адекватні та доцільні напрямки проведення подальших наукових досліджень, направлених на наукове обґрунтування теоретичних та методичних основ гігієнічної діагностики професійної придатності студентів закладів медичної освіти (на прикладі основних стоматологічних спеціальностей).

Головним змістом розділу 2 „Програма, основи організації та методи досліджень” потрібно вважати визначення провідних етапів проведення наукових досліджень, що присвячені дослідженню процесів розвитку професійно-значимих психофізіологічних функцій організму та особливостей особистості дівчат і юнаків студентів вищого медичного навчального закладу як на різних етапах здобуття освіти, так і за умов використання розробленого в ході виконання дисертаційного дослідження комплексу заходів щодо оптимізації професійного навчання, психогігієнічної корекції перебігу процесів професійної адаптації і запобігання виникнення несприятливих змін у психофізіологічному стані організму майбутніх стоматологів. Наукова робота виконувалась на базі Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова. Під наглядом протягом періоду з 2011 по 2016 роки знаходились 312 студентів стоматологічного факультету, в тому числі 156 дівчат і 156 юнаків. В ході виконання дисертаційної роботи був використаний комплекс сучасних наукових досліджень, що

здійснювались як у природних, так і в преформованих, внаслідок використання розробленого комплексу заходів щодо оптимізації професійного навчання, умовах, під час поперечних (впродовж періоду здобуття медичної освіти за стоматологічним фахом) і лонгитудинальних (за умов традиційної організації навчального процесу та застосування розробленого комплексу профілактичних заходів) спостережень.

Широкий спектр сучасних методик досліджень, які використовувались, надавав можливість отримати адекватні поставленим цілям результати, розробити прогностичні підходи до здійснення об'єктивної оцінки рівня професійної придатності та стану здоров'я дівчат і юнаків, що здобувають стоматологічний фах. Таким чином, в основі виконання дисертаційної роботи знаходились методи натурного гігієнічного експерименту та прогностичної оцінки досліджуваних явищ на основі застосування методів багатовимірного статистичного аналізу і експертних оцінок показників розвитку психофізіологічних функцій і особливостей особистості студентів, що дозволяли здійснити наукове обґрунтування теоретичних та методичних основ гігієнічної діагностики і прогностичної оцінки професійної придатності студентів вищих медичних навчальних закладів (на прикладі стоматологічних спеціальностей).

Дані, наведені у розділі 3 „Узагальнена гігієнічна оцінка особливостей організації трудового процесу та умов праці за основними спеціальностями стоматологічного фаху в ході використання новітніх технологій діагностики, лікування та профілактики”, надають можливість виявити провідні характеристики особливостей організації трудового процесу за основними спеціальностями стоматологічного фаху (терапевтична стоматологія, хірургічна стоматологія, ортопедична стоматологія, ортодонція, дитяча терапевтична і хірургічна стоматологія) в умовах використання новітніх технологій, що мають як спільні риси, так і ряд відмінностей та під час здійснення комплексної гігієнічної оцінки умов праці за стоматологічним фахом в умовах використання сучасних технологій і, насамперед, згідно із показниками ступеня напруженості трудового процесу, визначити умови праці як такі, що мають бути віднесені до 3.2 класу.

Матеріали, представлені у розділі 4 „Професіографічна оцінка трудового процесу та наукове обґрунтування психофізіограм професійної діяльності за основними стоматологічними спеціальностями”, надають можливість встановити, що до структури психофізіограм основних стоматологічних спеціальностей, котрі являють собою чітко структуровані за своїм змістом переліки конкретних практично-значущих вимог, які певна професія пред'являє до рівня розвитку окремих психофізіологічних функцій організму людини, слід віднести професійно-значимі функції, що відображують особливості вищої нервової діяльності (рухливість і врівноваженість нервових процесів, швидкість сенсомоторних реакцій, сила процесів збудження і гальмування, витривалість нервової системи), психофізіологічні функції, які відображують особливості зорового аналізатора організму (критична частота злиття світлових мерехтінь, диференційований лінійний окомір, швидкість зорового сприйняття, гострота зору, диференційована світлова чутливість), психофізіологічні функції, що відображують особливості соматосенсорного аналізатора, і, передусім, координаційні здібності організму (загальна координація рухів, поєднана координація рухів рук, координація рухів під

контролем зору, спритність і координація рухів пальців), психофізіологічні функції, які відображують особливості уваги, пам'яті та мислення (стійкість і концентрація уваги, логічне і практичне мислення тощо).

Подібний до попереднього підхід використаний здобувачем і в наступному розділі 5 „Професіографічна оцінка трудового процесу та наукове обґрунтування психограм професійної діяльності за основними стоматологічними спеціальностями”, що дозволило розробити психограми основних спеціальностей стоматологічного профілю, котрі являють собою чітко структуровані за своїм змістом переліки конкретних практично-значущих вимог, які певна професія пред'являє до рівня розвитку окремих особливостей особистості людини. До провідних характеристик психограм слід віднести показники, котрі визначають низький рівень нейротизму, ситуативної і особистісної тривожності, високий рівень швидкості виконання типових професійно-значимих рухів, низький рівень вираження іпохондричних, депресивних, психопатичних та гіпоманічних і, в дещо меншій мірі, психастенічних і шизоїдних характерологічних проявів, а також акцентуацій характеру за дистимним і збудливим типами, високий рівень суб'єктивного контролю в галузі здоров'я і хвороби, досягнень та невдач, а також високий узагальнений рівень інтернальності, низький рівень поширення астенічних і, передусім, депресивних проявів, низький ступінь вираження показників роздратованості, вербальної і непрямой агресії та негативізму, високий рівень сформованості таких корелят соціально-психологічної адаптації, як ступінь соціально-психологічної адаптивності, емоційної комфортності та внутрішнього контролю в ході виконання професійної діяльності, низький ступінь поширення таких показників емоційного вигорання, як рівень почуття “загнаності у клітку”, явищ і проявів емоційно-забарвленого відчуття тривоги і депресії, емоційно-моральної дезорієнтації, редукції професійних обов'язків та психосоматичних і психовегетативних зрушень, а також аритмічний і ранковий типи денної працездатності.

Одне із ключових місць у структурі дослідження займає розділ 6 „Гігієнічні аспекти професіографічної оцінки професійно-значимих психофізіологічних функцій і особливостей особистості та наукове обґрунтування методики комплексної оцінки особливостей перебігу професійної адаптації та формування високої професійної придатності студентів, які здобувають стоматологічний фах у закладах медичної освіти”, в якому обґрунтована стратегія наукового обґрунтування психофізіогам і психограм, що має передбачати реалізацію та практичну інтерпретацію конкретних завдань у площині організаційного, методичного, відбіркового, експертно-аналітичного та статистично-інформаційного сегментів, а також науково обґрунтована методика комплексної бальної оцінки особливостей перебігу професійної адаптації та формування високої професійної придатності студентів, що здобувають стоматологічний фах у закладах медичної освіти, провідними етапами практичного втілення якої є: визначення ступеня вираження професійно-значимих психофізіологічних функцій і особливостей особистості для спеціальностей стоматологічного профілю; оцінка одержаних результатів у балах згідно із даними стандартизованих шкал визначення ступеня їх вираження; розрахунок величин показників психофізіологічної і особистісної

детермінант професійної придатності студентів, що відповідно визначають рівень психофізіологічної готовності організму студентів до успішного засвоєння як теоретичних, так і практичних навчально-значимих умінь, та ступінь вираження особистісних передумов до адекватного формування психічної компоненти робочого динамічного стереотипу ефективного здійснення професійної діяльності у стоматологічній галузі; змістовне трактування їх значень на підставі застосування кількісних критеріїв оцінки; визначення індивідуалізованих стратегій використання профілактичних заходів, передусім засобів психофізіологічної реабілітації та психогігієнічної корекції зрушень, що обумовлюють зниження рівня професійної підготовленості студентської молоді.

Результати, наведені у розділі 7 „Гігієнічна оцінка умов перебування і організації добової діяльності, рівня професійно-значимої навчальної адаптації та стану здоров'я студентів, які засвоюють основні стоматологічні спеціальності” надають можливість здійснити поглиблену санітарно-гігієнічну оцінку умов перебування студентської молоді у вищому медичному навчальному закладі і умов здійснення позанавчальної діяльності та гігієнічну оцінку основних режимних елементів повсякденної діяльності дівчат і юнаків, які здобувають стоматологічний фах, а також провести фізіолого-гігієнічну оцінку особливостей професійно-значимої навчальної адаптації та стану здоров'я студентів, які засвоюють стоматологічні спеціальності. Так, під час гігієнічної оцінки основних режимних елементів повсякденної діяльності дівчат і юнаків, які здобувають стоматологічний фах, виявлені цілком несприятливі за своїми основними проявами явища, що визначали відсутність належної і необхідної уваги до виконання таких гігієнічних процедур, як ранкова гімнастика та вправи загартовування, надто тривале здійснення навчальної діяльності як в університеті, так і в ході виконання домашніх завдань, незначне перебування на свіжому повітрі, особливо у навчальні дні, порушення з боку організації харчування, низький рівень рухової активності. Водночас результати гігієнічної оцінки особливостей професійно-значущої навчальної адаптації студентів-стоматологів, відзначали той факт, що узагальнений рівень навчальної успішності відзначався наявністю певних, позитивних тенденцій до збільшення його величин в динаміці періоду здобуття спеціальності, в значно більш суттєвій мірі виражених під час аналізу рівня навчальної успішності за професійно-орієнтованими дисциплінами. Як найпоширеніші рівні нервово-емоційного напруження, властивого для студентства, потрібно було визначити його великий і середній ступінь вираження впродовж часу навчання.

Два наступних розділи, а саме: розділ 8 „Закономірності процесів розвитку провідних професійно-значимих психофізіологічних функцій організму студентів-стоматологів на різних етапах здобуття вищої освіти” і розділ 9 „Особливості процесів формування провідних професійно-значимих особливостей особистості студентів-стоматологів на різних етапах здобуття вищої освіти” присвячені визначенню закономірностей процесів формування показників, які відзначають формування професійної адаптації студентів-стоматологів на різних етапах професійної підготовки. Зокрема, аналіз одержаних даних відзначив той факт, що найбільш напруженим та суперечливим періодом щодо формування провідних професійно-значущих психофізіологічних функцій для стоматологічних

спеціальностей необхідно вважати вихідний (1 курс) і, насамперед, проміжний (3 курс) періоди перебування дівчат і юнаків у вищому медичному навчальному закладі, найбільш стабільним – завершальний його період (5 курс). Натомість, з боку провідних професійно-значимих особливостей особистості реєструвались цілком різноспрямовані тенденції змін з боку показників властивостей темпераменту, характеру, мотиваційної спрямованості та психічних станів.

Дані, викладені у розділі 10 „Фізіолого-гігієнічна оцінка ступеня ефективності використання комплексу заходів щодо оптимізації професійного навчання, психогігієнічної корекції перебігу процесів професійної адаптації і запобігання виникнення несприятливих змін у психофізіологічному стані організму майбутніх лікарів-стоматологів на етапі навчання у вищому медичному навчальному закладі”, визначають високу ефективність розробленої автором профілактично-корекційної програми, що реалізована як спеціально розроблений, апробований і впроваджений комплекс заходів, застосування якого забезпечує статистично значиме покращання цілого ряду провідних показників функціонального стану вищої нервової діяльності, таких як швидкість простої і диференційованої зорово-моторної реакції та врівноваженість нервових процесів, характеристик стійкості уваги і розумової працездатності та координаційних здібностей дівчат і юнаків, а також цілого ряду провідних професійно-значимих особливостей особистості (ситуативна тривожність, рівень вираження астеничного і депресивного станів, характеристики рівня суб’єктивного контролю, в першу чергу, в галузі навчальних (професійно-обумовлених) і сімейних відносин та здоров’я і хвороби, властивості темпераменту та характеристики агресивних проявів особистості.

Ще одним надзвичайно важливим для всебічного розв’язання поставлених завдань є розділ, присвячений поглибленому аналізу, тлумаченню та узагальненню одержаних результатів, що цілком об’єктивно обґрунтовує теоретичні та методичні основи гігієнічної діагностики і прогностичної оцінки професійної придатності дівчат і юнаків, які здобувають стоматологічний фах у закладі медичної освіти. Головним здобутком матеріалів, викладених у ньому, беззаперечно, слід вважати теоретичні (визначення особливостей організації трудового процесу та даних гігієнічної оцінки умов праці лікарів-стоматологів в ході використання новітніх технологій діагностики, лікування та профілактики; урахування результатів психофізіографічної і психографічної професіографічної оцінки трудового процесу за основними стоматологічними спеціальностями, що обумовлюють високий рівень професійної компетентності фахівців; визначення та урахування даних гігієнічної оцінки умов перебування і організації добової діяльності, рівня професійно-значущої навчальної адаптації та стану здоров’я, властивих для студентів, які засвоюють основні стоматологічні спеціальності; встановлення особливостей процесів розвитку і формування професійно-значущих психофізіологічних функцій організму та особливостей особистості студентів-стоматологів на різних етапах здобуття вищої освіти; урахування провідних тенденцій змін з боку показників критеріальних професійно-значущих психофізіологічних функцій організму та характеристик особливостей особистості студентів, що здобувають стоматологічний фах у преформованих, внаслідок застосування заходів профілактичного змісту, умовах) та методичні (урахування в

практичній діяльності гігієнічних основ професіографічної оцінки психофізіологічних функцій і особливостей особистості та даних психофізіограм і психограм професійної діяльності за основними стоматологічними спеціальностями, що визначають ступінь професійної перспективності майбутніх фахівців; використання методики комплексної бальної оцінки особливостей перебігу професійної адаптації і формування високої професійної придатності студентів, що здобувають стоматологічний фах; впровадження комплексу заходів щодо оптимізації професійного навчання, психогігієнічної корекції перебігу професійної адаптації і запобігання виникнення несприятливих змін у психофізіологічному стані організму майбутніх лікарів-стоматологів) основи гігієнічної діагностики професійної придатності студентів, які здобувають стоматологічний фах.

Висновки дисертації об'єктивно і цілком органічно витікають з матеріалів роботи, в повній мірі віддзеркалюють її основні результати, є логічними, такими, що мають об'єктивне підґрунтя і чітко виражений інформативний характер, привертають на себе увагу глибоким статистичним опрацюванням, вагомою науковою новизною та практичною значимістю для сучасної гігієнічної науки і практики.

Повнота викладення основного змісту дисертації в опублікованих працях у наукових виданнях. За темою дисертації автором опубліковано 110 наукових праць, понад третина з яких представлена у вигляді статей (44 статті: 21 робота – у наукових фахових виданнях України, 8 публікацій – у наукових періодичних виданнях Польщі, Білорусі, Казахстану та Російської Федерації, 15 статей – у виданнях України, включених до різних міжнародних наукометричних баз). Крім того, здобувачем видані методичні рекомендації та інформаційний лист. Такий рівень оприлюднення основних положень наукового дослідження цілком відповідає вимогам щодо необхідності ретельної реалізації принципу публічності та існуючим вимогам, більше того, може слугувати певним прикладом для інших дисертантів. Фактично кожне важливе положення дисертаційної роботи знайшло своє відображення в науковій періодиці.

Слід відзначити і те, що в опублікованих працях, які відбивають основний зміст дисертації, містяться матеріали власних досліджень здобувача, одержані на підставі даних досліджень, проведених серед окремого контингенту студентів стоматологічного факультету, що був спеціально обраний для проведення наукового дослідження, відзначався кількісною і якісною репрезентативністю, та не використовувався в інших дослідженнях. У спільних з іншими дослідниками наукових роботах автору належать дані щодо викладення матеріалів, пов'язаних з питаннями гігієнічної діагностики професійної придатності студентів закладів медичної освіти, які здобувають стоматологічний фах, результати гігієнічних, медико-соціологічних, професіографічних, психофізіологічних, психогігієнічних, психодіагностичних, епідеміологічних, експертних та статистичних досліджень, проведених серед студентів-стоматологів та лікарів-стоматологів тощо.

Основні положення дисертаційної роботи протягом періоду з 2012 по 2017 роки доповідались та пройшли апробацію на міжнародних і національних наукових форумах, зокрема на: XV з'їзді гігієністів України "Гігієнічна наука та практика: сучасні реалії" (Львів, 2012); VIII, IX, X і XI Конгресах педіатрів України

(Київ, 2012, 2013, 2014, 2015); IV Національному конгресі неврологів, психіатрів та наркологів України (Харків, 2012); IV, VI і VII Конгресах педіатрів країн СНД (Львів, 2012; Мінськ, 2014; Бішкек, 2016); III Конгресі Російського товариства шкільної та університетської медицини і здоров'я (Москва, 2012); V і VI Національних конгресах з біоетики з міжнародною участю (Київ, 2013, 2016); IV Всеукраїнському з'їзді екологів з міжнародною участю (Вінниця, 2013); VII Міжнародному конгресі з інтегративної антропології (Вінниця, 2013); XV Конгресі Світової Федерації Українських Лікарських Товариств (Чернівці, 2014), IV і V Конгресах зі шкільної та університетської медицини з міжнародною участю (Санкт-Петербург, 2014; Москва, 2016); III Міжнародному конгресі “Медицина транспорту – 2015” (Одеса, 2015); Міжнародних науково-практичних конференціях: до Всесвітнього дня здоров'я (Київ, 2012, 2013); “Психофізіологічні та вісцеральні функції в нормі і патології” (Київ, 2012, 2014); “Сучасні аспекти дослідження якості життя в охороні здоров'я” (Москва, 2013); “Інноваційні технології охорони здоров'я дітей і репродуктивного здоров'я” (Актобе, 2016); Всеукраїнських науково-практичних конференціях з міжнародною участю: “Якість життя як критерій оцінки здоров'я дітей і підлітків” (Харків, 2011); “Актуальні питання гігієни та екологічної безпеки України (VIII, X, XI і XII Марзеєвські читання)” (Київ, 2012, 2014, 2015, 2016); “Актуальні питання фізіології, патології та організації медичного забезпечення дітей шкільного віку та підлітків” (Харків, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016); “Актуальні питання гігієни та екології” (Донецьк, 2012); “Кредитно-модульна структура організації навчального процесу у вищих медичних і фармацевтичних закладах України на новому етапі” (Тернопіль, 2013); “Досягнення і перспективи впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих медичних (фармацевтичному) навчальних закладах України” (Тернопіль, 2014); “Реалізація закону України про вищу освіту у вищій медичній та фармацевтичній освіті України” (Тернопіль, 2015); “Вища медична освіта: сучасні виклики та перспективи” (Київ, 2016); “Профілактична медицина: здобутки сьогодення та погляд у майбутнє” (Дніпро, 2016); “Актуальні питання якості медичної освіти” (Тернопіль, 2016); XV і XVI читаннях ім. В. В. Підвисоцького (Одеса, 2016, 2017); “Сучасні підходи до вищої медичної освіти в Україні” (Тернопіль, 2017); “Організаційні і правові засади оптимізації системи охорони здоров'я в Україні та світі в сучасних умовах” (Полтава, 2017), а також ряді Всеукраїнських та галузевих науково-практичних конференцій.

Дискусійні питання та зауваження. Принципових зауважень до дисертації Панчука О.Ю. немає, слід відзначити лише той факт, що в рукопису мають місце поодинокі неточності стилістичного або орфографічного змісту, які не знижують її незаперечну наукову цінність. Однак, в ході роботи з рукописом дисертаційного дослідження з'явився і ряд запитань до здобувача, відповіді на які необхідно отримати в ході обговорення роботи під час офіційного захисту:

1. Уточніть, чим, на Вашу думку, слід пояснити перевагу в структурі показників провідних фаз емоційного вигорання студентів-стоматологів частки даних, що визначали прояви фази цілком сформованого емоційного вигорання або протягом усього періоду навчання як у юнаків, або наприкінці періоду навчання як у дівчат?

2. Чим пояснити феномен реєстрації найгірших, згідно із ступенем вираження, показників розвитку психофізіологічних функцій серед учнів саме третього курсу стоматологічного факультету медичного університету?

3. У дисертаційному дослідженні ефективність розробленого комплексу заходів щодо оптимізації професійного навчання, психогігієнічної корекції перебігу професійної адаптації і запобігання виникнення несприятливих змін у психофізіологічному стані організму майбутніх лікарів-стоматологів на етапі навчання у вищому медичному навчальному закладі розглядається та аналізується з позиції різноманітних аспектів професійної адаптації. Проте, професійна адаптація - це хоч і важливий, але лише один із елементів сучасної системи професійної орієнтації (ще є професійна інформація, професійна консультація, професійний відбір тощо). Отже, виникає питання, чи не можна використовувати розроблений автором підхід і, в першу чергу, зазначений комплекс, а також методику комплексної бальної оцінки особливостей перебігу професійної адаптації і формування високої професійної придатності студентів, які здобувають стоматологічний фах у закладах медичної освіти, в цілому або у вигляді окремих компонентів на інших етапах проведення профорієнтаційної роботи, в першу чергу, на етапі професійного відбору?

4. І останнє питання, в чому, як вважає дисертант, полягають перспективи подальших досліджень у галузі університетської гігієни загалом, і, в першу чергу, в галузі проведення досліджень профорієнтаційного змісту серед сучасного студентства?

Проте, означені побажання, зауваження та запитання не впливають на високу загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, яке представлено на офіційний захист та заслуговує найвищої оцінки.

В И С Н О В О К

Дисертація Панчука Олександра Юхимовича „Наукове обґрунтування теоретичних та методичних основ гігієнічної діагностики професійної придатності студентів закладів медичної освіти (на прикладі стоматологічних спеціальностей)”, що представлена на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук за спеціальністю 14.02.01 – „гігієна та професійна патологія”, є самостійною закінченою науковою працею, в якій одержані нові результати, що в сукупності вирішують важливу наукову проблему щодо обґрунтування сучасних підходів до здійснення гігієнічної діагностики професійної придатності студентів закладів медичної освіти, які здобувають стоматологічний фах, розроблення методики професіографічної оцінки психофізіологічних функцій і особливостей особистості та комплексної бальної оцінки особливостей перебігу професійної адаптації і формування високої професійної придатності студентів, які здобувають стоматологічний фах, а також комплексу заходів, направлених на оптимізацію професійного навчання, забезпечення психогігієнічної корекції перебігу процесів професійної адаптації і запобігання виникнення несприятливих змін у психофізіологічному стані організму майбутніх лікарів-стоматологів на етапі навчання у вищому медичному навчальному закладі.

За основними змістовними ознаками, актуальністю, науковою

новизною та ґрунтовністю провідних положень, висновків і рекомендацій, теоретичним та практичним значенням, дисертація в повній мірі відповідає вимогам пп. 9 та 10 „Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 року (зі змінами), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора медичних наук за спеціальністю „14.02.01 - гігієна та професійна патологія”.

Директор НДІ гігієни праці та професійних захворювань,
професор кафедри
гігієни та екології №1
Харківського національного
медичного університету
доктор медичних наук, професор

